Gymnasiernes tiltag for tosprogede

– tiltag for lige muligheder

Hæftet her bygger på EVA's evalueringsrapport *Gymnasiernes tiltag for tosprogede* fra oktober 2006. Evalueringen har undersøgt hvilke konkrete tiltag skolerne sætter i værk for at støtte de tosprogede så de kommer succesfuldt gennem uddannelsen, og hvilke strategier der ligger bag. Evalueringen bygger også på interview med tosprogede elever. Dette hæfte præsenterer evalueringens anbefalinger og gymnasieskolernes erfaringer – både med strategiarbejdet og med selve tiltagene for de tosprogede elever.

Gymnasiernes tiltag for tosprogede

– tiltag for lige muligheder

EVA har i en evaluering sat fokus på de treårige gymnasiers (dvs. stx, hhx og htx) tiltag for tosprogede elever – tiltag som er nødvendige hvis de tosprogede elever skal have de samme muligheder for at komme godt igennem gymnasiet som de etnisk danske elever, konkluderer evalueringen.

Der er stor forskel på hvordan tosprogede elever klarer sig fagligt og socialt i gymnasiet, men generelt får de tosprogede elever lidt lavere karaktergennemsnit end etnisk danske elever. Mange tosprogede elever behersker ikke mundtlig og skriftlig dansk på det niveau der forventes på en gymnasial uddannelse. Og nogle tosprogede er ikke socialt integrerede med deres etnisk danske kammerater. Der er også tosprogede elever der har personlige problemer, ofte med bund i kulturforskelle og religion, som kan gøre det svært for dem at gennemføre den gymnasiale uddannelse; problematikker som ikke tidligere har været almindelige på gymnasierne.

De gymnasieskoler som er bedst til at hjælpe de tosprogede elever til at håndtere udfordringerne, har en skolekultur hvor man åbent diskuterer temaer som de tosprogede elevers faglige udfordringer og integration. Samtidig har skolerne en vifte af tiltag og egentlige strategier for hvordan de vil støtte elevgruppen.

Hæftet her bringer rapportens vigtigste anbefalinger og skolernes erfaringer videre. EVA håber at hæftet kan inspirere landets gymnasieskoler til diskussion og nye tiltag og dermed forbedre indsatsen for de tosprogede elever.

God læselyst.

Tosprogede elever – i gang med diskussioner og tiltag

De ni gymnasieskoler der har deltaget i evalueringen, griber arbejdet med gruppen af tosprogede elever meget forskelligt an. Nogle skoler fravælger at fokusere på elevgruppen, andre er opmærksomme på problemstillinger og overvejer tiltag, mens en tredje gruppe skoler er vidt i deres refleksioner og specifikke tiltag. De skoler der er længst i arbejdet med tiltag for tosprogede elever, har en række fælles kendetegn der er med til at gøre lærerne bevidste om og parate til at håndtere og støtte de tosprogede fagligt og socialt.

Åben diskussion uden berøringsangt

Først og fremmest har disse skoler en åben og aktiv diskussionskultur med mange fag-faglige og pædagogiske diskussioner. Skolerne har sluppet berøringsangsten, og lærere, vejledere og ledelse debatterer jævnligt faglige, didaktiske, etiske og samfundsmæssige spørgsmål om tosprogede elever. Diskussionskulturen giver skolerne et godt grundlag for at arbejde bevidst med den tosprogede elevgruppe og de udfordringer og ikke mindst muligheder der ligger i den. Og flere af de nye initiativer har på skolerne vist sig at gavne alle elever og altså ikke alene de tosprogede.

Skolerne har udformet retningslinjer eller handlingsplaner på basis af skolens værdigrundlag og diskussioner. Retningslinjerne handler ikke direkte om elevgruppen af tosprogede, men fx om demokrati og dialog på skolen med bl.a. det formål at integrere og uddanne de tosprogede der måtte mangle viden på området.

Endnu et vigtigt aspekt er at skolerne har en organisation og en ledelse der støtter arbejdet med de tosprogede. På skolerne ligger ansvaret for tiltagene for tosprogede i en specifik arbejdsgruppe som ledelsen støtter ved bl.a. at sætte sig ind i og bakke op om de beslutninger som gruppen tager.

De skoler der bedst håndterer at have tosprogede elever, har en meget varierende andel af tosprogede blandt eleverne – fra 13 % til omkring 40 %. Arbejdet og tiltagene for de tosprogede elever kan altså både udvikle sig frugtbart på skoler med en forholdsvis lille og en relativ stor andel tosprogede.

Elever med faglige udfordringer til fælles

Evalueringen viser at flere skoler vægrer sig ved at betragte tosprogede elever som en særskilt gruppe; de ønsker alene at se de tosprogede som forskellige individer, som det er tilfældet med skolens andre elever. De tosprogede elever har dog typisk en række udfordringer til fælles, fx inden for dansk-faget. Derfor kan det i faglige sammenhænge være nødvendigt at se de tosprogede som en gruppe og dermed målrette særlige tiltag til dem, fx i skriftlig og mundtlig dansk. En del tosprogede har andre forudsætninger end de etnisk danske elever og har brug for særlige tilbud der kan give dem lige muligheder for at klare sig godt i gymnasiet.

Vestre Borgerdyds erkendelsesfaser om tosprogede elever
Vestre Borgerdyd er en skole som aktivt arbejder med målrettede tiltag for tosprogede elever.

I skolens selvevalueringsrapport beskriver de et erkendelsesforløb der illustrerer de faglige og sociale problematikker de har oplevet i forbindelse med de tosprogede elever, og de tiltag de har sat i værk. Forløbets faser er gengivet frit nedenfor:

Fase 1.
Skolen ignorerer problemstillinger
Skolen betragtede blot eleverne som en gruppe der var fagligt svagere funderet. Man mente ikke det var nødvendigt at sætte særlig fokus på elevgruppen, tværtimod.

Fase 2.
Lærernes frustration øges
Blandt lærerne opstod en frustration over elevgruppens svage danskkompetencer. Det fik enkelte lærere til at opsøge kurser om undervisning i dansk som andetsprog og kurser i kulturelle og identitetsmæssige forhold for tosprogede.

Fase 3.
Skolen erkender behov for kompenserende tiltag
Lærerne og ledelsen erkendte problematikkerne og behovet for en faglig indsats, og skolen valgte at handle aktivt i forhold til dem. Der blev delt viden, diskuteret og genereret ideer. Skolen begyndte at foretage screeninger, tilbyde skriveværksteder og en række andre kompenserende tiltag.

Fase 4.
Fælles fokus på inkluderende undervisning
Sideløbende med de øvrige tiltag begyndte en gruppe lærere at fokusere på *inkluderende undervisning* som pædagogisk metode. Nu er undervisningsmetoden spredt ud til langt flere lærere og fag på skolen.

De tosprogede elevers kompetencer i dansk

De tosprogede elevers største udfordring er det danske sprog. Nogle er dårligt funderet i forhold til gymnasiernes krav. Typisk behersker eleverne hverdagsdansk, men ikke det mere akademiske sprog som gymnasierne bruger.

"I gymnasiet stiller de højere krav, det er ikke som i folkeskolen. Man skal tænke over, hvad man skriver, og det kan være lidt svært. Det skal jo ikke være det der folkeskolesprog. Man skal prøve at gøre det lidt mere nuanceret. Vi taler jo ikke dansk derhjemme hele tiden, så vi får ikke – som danskere – fremmedord osv. med hjemmefra"(tosproget elev).

De tosprogedes sprogproblemer gennemsyrer ofte hele skolegangen og særligt de fag hvor sproget spiller en central rolle, fx dansk og historie. Men også i de naturvidenskabelige fag, hvor eleverne kan have svært ved at forstå selve opgaveteksten i en problemorienteret matematikopgave, kan dansksproglige problemer betyde ekstra fag-faglige udfordringer.

Skriftlig dansk
Inden for skriftlig dansk er det færdigheder i bl.a. grammatik, sætningsopbygning og tegnsætning som de tosprogede elever mangler. Mange af eleverne har også svært ved at strukturere tekster og dermed bygge en stil godt op. På alle ni deltagende skoler fik de tosprogede studenter lavere årskarakterer end de etnisk danske i to ud af tre år. I gennemsnit var de tosprogedes årskarakterer i 2004/05 i skriftlig dansk mellem 0,6 og 2,8 karakterer lavere end de etnisk danske elevers.

Mundtlig dansk
I mundtlig dansk er det elevernes ordforråd der har mangler, og de svageste elever har derfor svært ved at forstå nuancerne i det der bliver talt om i klassen, og ved at formidle pointer og spørgsmål i et præcist og varieret sprog.

"Man har svært ved at forstå dem [lærerne], for de taler på et rimeligt højt niveau. Og det er heller ikke almindeligt hverdagssprog, de taler, som man er vant til at høre. Og hvis man ikke får tingene at vide på det niveau, man er vant til, først, så kan man heller ikke komme op på det højere niveau"
(tosproget elev).

Screening af danskkompetencer
Flere af de deltagende gymnasier har gode erfaringer med at screene alle elevers dansksproglige niveau når de begynder i 1.g. Og evalueringen anbefaler gymnasierne at foretage screeninger. Det skal naturligvis være en screening der kan fange også de dansksproglige vanskeligheder der er forbundet med dansk som andetsprog.

Screeningerne af danskkompetencerne kan undersøge elevernes faglige evner inden for:

- stavefærdighed
- læsehastighed og -forståelse
- grammatisk kunnen
- ordforråd
- skriftlig formuleringsevne.

Lærerne skal følge op på screeningerne. De skal sprede resultaterne af screeningerne til klassens lærere og studievejledere så resultaterne kan give et billede af klassen som lærerne kan arbejde ud fra i deres faglige og pædagogiske planlægning. Samtidig skal lærerne tage hensyn til elevernes forskellige faglige niveauer og kunnen, og skolen skal sætte ind med tilbud der kan øge elevens danskkompetencer på de områder hvor han eller hun har brug for hjælp.

Tilbud der støtter:

- Læsevejledning skal støtte elever der ikke har tilstrækkelige læse-, stave- og skrivefærdigheder. Undervisningsforløbet kan være af kortere eller længere varighed og gives til elever enkeltvis eller i grupper. Læsevejlederen kan gøre eleverne bevidste om forskellige læsemåder, give støtte til stileskrivning eller til den indholdsmæssige forståelse af tekster og dermed styrke ordforrådet hos eleven.

- Kurser i intensiv læsetræning af fx 10-20 timers varighed med det formål at gøre eleverne til fleksible læsere, dvs. at de bliver i stand til at variere læsehastigheden og læsegrundigheden alt efter formålet med læsningen.

- Kompenserende undervisning der har som formål at udvikle elevens kompetencer på et bestemt område, fx matematik eller dansk. Undervisningsforløbet tager udgangspunkt i den enkelte elevs specifikke behov, det er intensivt, ligger ud over den øvrige undervisning og er en ideel støtte til elever der er fagligt svage på nogle områder.

- En lektiecafé der tilbyder hjælp til konkrete lektier eller gennemgår fagligt stof som eleven har svært ved. Lektiecaféen kan være fx humanistisk eller naturvidenskabelig. Den kan fx være åben to eftermiddage om ugen og tilrettelagt så eleverne også har ro til at koncentrere sig om skolearbejdet, fri af pligter i hjemmet.

Kendskab til dansk samfund og kultur

En særlig faglig udfordring for de tosprogede elever er at de har en anden samfundsmæssig og kulturel baggrund end de etnisk danske elever. Deres baggrund kan gøre det svært for dem at forstå de sammenhænge og logikker som fx skønlitterære tekster og historiske kilder indgår i, og dermed kan de tosprogede elever have faglige problemer i kulturbærende fag som dansk og historie.

De faglige udfordringer viser sig i de tosprogede elevers årskarakterer der i gennemsnit er lavere i historie- og samfundsfag på næsten alle ni deltagende skoler. Flere tosprogede elever oplever at de har svært ved at forstå indholdet i kulturfagene, og at det ofte betyder at de ikke kan følge med i det klassen taler om. Nogle elever synes det er svært at tilegne sig en dansk referenceramme da de og deres familier orienterer sig mod forældrenes oprindelsesland, fx mht. tv-kanaler.

"Jeg havde fx læst en tekst og analyseret den, og når jeg så fremlagde den, så grinte hele klassen bare. Så havde jeg tolket den helt forkert. Fordi det var noget med Adam og Eva, men det aner jeg jo ikke noget om" (tosproget elev).

Tv, teaterture og demokrati
Gymnasierne bør arbejde målrettet med at sikre at de tosprogede elever kender dansk samfund, kultur og historie godt nok til at kunne klare de faglige krav. Lærerne kan fx opfordre tosprogede elever til at se også de danske nyheder og læse danske aviser, og de kan sikre at det undervisningsmateriale de bruger, udbygger de tosprogede elevers viden om dansk samfund og kultur. Teaterture, besøg på museer eller et projekt hvor hele skolen arbejder med demokrati, kan også være med til at udbygge elevernes grundlæggende indsigt.

Bring elevers viden i spil
Lærerne kan også arbejde med at tilrettelægge undervisningen så den inkluderer de tosprogede elevers kulturelle baggrund, viden og sprog hvor det kan være med til at sætte nye perspektiver på den forståelse som både tosprogede og etnisk danske elever har. Det kan fx være til gavn for undervisningen at lærerne benytter de tosprogedes viden om islam, tigerøkonomierne i Asien eller politik i Mellemøsten.

Den inkluderende undervisning skaber ofte et større elev-engagement i undervisningen. En anden gevinst er at eleverne lærer hinanden at kende. Det kan medvirke til at nedbryde fordomme om "de andre" og lære eleverne at omgås mennesker der har en anden oprindelse end dem selv, hvilket kan være en solid faglig ballast senere i livet.

Tosprogscafé
En tosprogscafé kan give særlig støtte til tosprogede elever, fx når de skal udarbejde skriftlige opgaver eller forstå og analysere kulturbærende tekster. Caféen kan være åben en eller flere eftermiddage om ugen og have tilknyttet nogle faste lærere.

Lærernes kompetencer

Evalueringen viser at nogle lærere har svært ved at tolke de tosprogede elever – både når det drejer sig om deres faglige færdigheder og deres sociale behov.

Fagligt kan det fx handle om at lærerne har svært ved at vurdere om elevens faglige præstationer hænger sammen med hans eller hendes viden om faget, eller om det er elevens dansksproglige problemer der giver et forkert billede af elevens reelle faglige niveau.

Manglende kulturindsigt
På et mere socialt plan i undervisningen handler lærernes tolkningsproblemer om at de har svært ved at afkode de tosprogede elevers handlinger og udtalelser og motiverne bag dem. Bl.a. fordi lærerne ikke kender nok til elevernes kulturbaggrund. Lærere nævner fx at de er bange for at fornærme de tosprogede elever eller overskride deres grænser da de ikke ved nok om deres baggrund og kultur. Og nogle lærere ved så lidt om de muslimske elever at deres tilgang til dem i nogle tilfælde nærmest nedværdiger eleverne. Lærernes tolkningsproblemer betyder typisk at de derfor ikke gør noget for de tosprogede elever.

En skole erkender klart at deres lærere er selvlærte på området: "At man har tosprogede elever, er ikke ensbetydende med, at man er i stand til at forholde sig til særlige tosprogethedsproblematikker".

Teori og viden om kulturer
Lærerne bør opnå en større viden om andre kulturer og dermed bedre kunne reflektere over deres egen kulturbaggrund gennem forskellige tiltag.

Det kan foregå ved at skolen:

- sætter fokus på intern videndeling om gode erfaringer med teori og praksis på området.

- prioriterer formel uddannelse og kurser på området. Fx om den sproglige dimension i naturfagsundervisningen, om dansk som andetsprog, om kulturforståelse og mellemøststudier.
  Både CVU'er, faglige foreninger og universiteter udbyder relevante kurser.

- vælger at have tosprogethed som et nøgleområde i skolens interne kvalitetssikring og derfor gennemfører en selvevaluering af praksis hvor både læreres og elevers oplevelser og idéer indgår.

- inviterer eksterne oplægsholdere til fx pædagogiske dage for at få inspiration til at håndtere faglige problematikker og sætte tiltag i værk for de tosprogede elever. Derved kan lærerstaben som helhed blive bevidst om problemstillingerne, tage brodden af berøringsangsten og sætte gang i diskussion på skolen.

Påvirk eleverne til at benytte tiltagene

Når skolen sætter tiltag i værk for bl.a. de tosprogede elever, er det afgørende at eleverne gør brug af dem. Det at tage imod de faglige tilbud bør være en naturlig del af at eleverne tager ansvar for deres skolegang. Skolen skal altså påvirke eleverne til at benytte de tiltag de har behov for, fx den kompenserende undervisning og læsetræningskurser. Evalueringen anbefaler at skolerne gør det klart for eleverne at de er nødt til at bruge tiltagene for at kunne leve op til de faglige krav. Og derfor bør skolerne sørge for at tiltagene virker attraktive på eleverne så alle elever der har behov for særlig støtte, også gør brug af den.

Motiver også drengene

Som billedet ser ud nu, er det mest de tosprogede piger der tager imod skolens ekstra tilbud; det er pigerne der bruger lektiecaféen og kommer til den kompenserende undervisning. Denne kønsforskel har konsekvenser for hvordan piger og drenge klarer sig fagligt, vurderer flere skoler. Derfor foreslår evalueringen at skolerne motiverer de drenge der har behov for at deltage i tilbuddene, dvs. at skolen skal – uden at tvinge eleverne – bearbejde deres holdning til skolearbejde og deres billede af at de kan have glæde af et ekstra tilbud.

Det er vigtigt at skolen har øje for hvordan de præsenterer tilbuddene og gør noget ud af formidlingsformen og -kanalen; eleverne skal ikke føle mindreværd fordi de benytter dem. Som en elev fortæller:

"Det er fedt nok, at han [læreren] synes, vi skal tage derop [til kompenserende undervisning], men det var måden, han sagde det på. Sådan nedværdigende, at vi skulle skilles fra de andre".
(tosproget elev)

Rollemodeller og medejerskab

Skolerne kan fx bruge rollemodeller i form af andre elever der deltager i lignende tilbud. Og et gymnasium har gode erfaringer med at give eleverne indflydelse på og medejerskab til lektiecaféen og derigennem motivere eleverne. Der ligger altså også et arbejde for skolerne i at finde ud af hvad der kan få de elever der har fagligt behov for at deltage, til at tage imod tilbuddene.

Tiltagene skal være en integreret del af skolekulturen så det at tage imod de faglige tilbud bliver en naturlig del af at tage ansvar for sin skolegang. Og så skal eleverne – tosprogede som etnisk danske – vide at de skal deltage i de tilbud der kan afhjælpe deres specifikke vanskeligheder.

Styrk dialogen mellem eleverne og lærerne

Evalueringen viser at de tosprogede elever har et stort behov for at opleve at lærerne værdsætter dem, at lærerne er engageret i dem som personer, og at de kan hjælpe dem med spørgsmål i deres skolegang.

Både en del af de frafaldne og de nuværende tosprogede elever ønsker at lærerne udviser en større forståelse for dem. De frafaldne elever ville gerne have haft mere individuel vejledning, og de ville gerne have været "samlet op" af deres lærere på skolen. På den måde har de tosprogede måske en højere forventning end de etnisk danske elever om at lærerne tager ansvar for dem.

Vigtig tryghed

Flere tosprogede elever føler sig udsatte, sårbare og utrygge i deres klasse fordi de føler sig anderledes. De er fx nervøse for at blive til grin over ukorrekte formuleringer, og de spørger i mindre grad end de etnisk danske elever lærerne til råds om faglige problemer.

"Hvis man nu er den eneste udlænding i klassen, så kan det godt være et problem. For der er en forskel på os, og det vil der altid være. Man kan godt føle sig lidt anderledes og udenfor. Der er altid noget, du ikke forstår. Det kan godt være med til at bryde dig ned" (tosproget elev).

Tiltag for tæt kontakt

Dialog kan give elever og lærere et bedre kendskab til hinanden og en større tryghed i klassen. Det at eleverne føler sig trygge og forstået af lærerne, er med til at fremme deres faglige engagement, gøre dem mere aktive i timerne og fastholde dem på uddannelsen. Flere af de deltagende skoler har gode erfaringer med bevidste tiltag:

- Lærerne kan fungere som ressourcepersoner der både er fagpersoner og mennesker som eleverne kan komme til med spørgsmål og problemer af både faglig og personlig karakter.

- Skolen kan supplere den uformelle kontakt mellem lærere og elever i undervisningen med formaliserede samtaler fx årlige udviklingssamtaler med eleverne.

- Skolen kan skabe en mentorordning hvor lærere har individuelle samtaler med eleverne to gange årligt i fx 20-30 minutter. Her kan lærer og elev tale om faglige, personlige og sociale forhold som har relevans for elevens skolegang. Det er vigtigt at lærerne kan gennemføre samtalerne professionelt – at de har kompetencer fx i samtale- og spørgeteknik, og at de har lyst til opgaven.

- En tolærerordning kan give en bedre lærernormering og øge lærer-elev-kontakten. Fx ved at have en ekstra ressourcelærer i enkelte af ugens timer i et bestemt fag og derved komme svage elevers behov for differentieret undervisning i møde. Ressourcelæreren kan også være tilknyttet klassen i fx to måneder med både et fagligt og socialt sigte.

DANMARKS
EVALUERINGSINSTITUT

Østbanegade 55, 3.
2100 København Ø

T 35 55 01 01
F 35 55 10 11

E eva@eva.dk
H www.eva.dk

EVA håber at hæftet kan inspirere til nye tiltag for tosprogede elever på landets gymnasieskoler. Rapporten som hæftet bygger på, kan hentes i sin helhed på www.eva.dk. Hæftet kan du købe i sæt af tre styk for 60 kr. hos den lokale boghandler, eller du kan bestille det på hjemmesiden, hvor du også kan læse om EVA's andre projekter på gymnasieområdet.

2006 · Tekst: Marie Nielsen · Layout: kühnel a:s · Tryk: De Facto A/S · Foto: Mette Bendixsen